

1 Johdanto tehostamisyhteiskunnan jäljille ja jätöksiin

Teppo Eskelinen, Eeva Jokinen ja Lilli Aini Rokkonen

“Vihasin sitä, miten he viikoittain heijastivat vuorotellen kaikkien työntekijöiden valmennuslistat seinälle ja huokailivat. Pitäisi olla enemmän asiakasvolyyymia, esihenkilöstö sanoi tänään viiksistään. Ei vaihtuvuutta, ei vaikuttavuutta, he lupsuttelivat suistaan. Sinulla on liian vähän valmennettavia ja varaat heille liikaa aikaa, he röhkivät kiukkuisina, ja minä nielaisin pulloveden mukana taas yhden vaa-leanvihreän pillerin. Työterveyslääkärin kirjoittama Propral sai kyllä kokouksissa istuttua sydämeni lyttyyn, mutta ei pitänyt vatsakipua hallussa lainkaan.” (Airio 2022).

Elina Airion romaanissa *Metsässä juoksee nainen* seurataan sosiaalityöntekijää, joka koettaa tehdä työtään jatkuvan tehostamisen paineessa. Palvelut on ulkoistettu ja tuotteistettu “valmennuspaketeiksi”. Työntekijöiden ajankäytön digitaalinen seuranta ei jätä rauhaan, ja asiakkaalle on tarjottava vain ennalta määritelty paketti. Koettu tehostaminen ei ole pelkkää työn nopeutta ja näpsäkkyyttä, vaan ahdistava vaihtoehto mahdollisuudelle kohdata asiakas mielekkäällä ja tarkoituksenmukaisella tavalla. Tehostaminen merkitsee mekaanista ajan tarkkailua, ennalta määrättyjä ja mitoitettuja toimintamalleja ja pakkoa puhua etäännytt-

tävää managerialistista kieltä. Joskus tulee tuloksia ja joskus autettava on vastaanottavainenkin, mutta ulkoa tulevat raamit lytistävät mahdollisuuksien ikkunat kokoon. Kun tehostettu työntekijä kamppailee selvitäkseen työstään, hänen täytyy alkaa painaa kasaan jo omaa vastaanhan-goittelevaa ruumistaankin. Lääke lyttää toimijuutta, mutta vain osittain.

Kuvaus herättää epäilemättä vastakaikua monissa vastaavanlaisissa töissä työskennelleille, vaikka se esitetäänkin dystopiana. Yhteiskunnan tutkijoina olemme kiinnostuneet siitä, mitä toimintoja tehostettaessa itse asiassa tapahtuu. Kysymystä tutkittiin monesta näkökulmasta vuonna 2017 julkaistussa *Tehostamistalous*-kirjassa (Eskelinen, Harjunen, Hirvonen & Jokinen 2017). Kirjassa analysoitiin tehostamisen kulttuurreja, tehostamista julkisen sektorin politiikkamuotina ja oikeuttajana sekä tehostamisen kytköksiä sukupuoleen, tietoon ja valtaan. Kirja pyrki luomaan kuvaa yhteiskunnasta, jossa tehostaminen on paitsi johtava politiikkaidea, myös ruumiillista ja elettyä kokemusta ohjaava normi.

Puoli vuosikymmentä myöhemmin on hyvä hetki palata tehostamisen politiikkaan ja kysyä, miltä nämä prosessit näyttävät tänä päivänä.

Tehostamisen muodot, rationaliteetit ja kulttuurit

Tehostaminen on sekä suoraviivainen että valikoiva prosessi, yhtäältä teknistä ja toisaalta poliittista. Yksinkertaisimmillaan tehostaminen tarkoittaa saman tuotoksen aikaansaamista pienemmillä panostuksilla, tai kääntäen suuremman tuotoksen aikaansaamista samalla panostuksella. Haluamme kuitenkin katsoa asiaa poliittisen aspektin kautta. Yhteiskunta ei koskaan toimi niin, että asioita tehostettaisiin kautta linjan ja johdonmukaisesti – eikä ole edes selvää, mitä se tarkoittaisi. Tehostamiseen liittyy aina neuvottelua vallasta sekä joustamisen ja arvostuksen hierarkioita. Joidenkin ihmisten työn tehostaminen vaikuttaa aina itsestään selvemältä tai peräti “luonnollisemmalta” kuin joidenkin toisten.

Voidaan kuitenkin erottaa erilaisia tehostamisen muotoja. *Teknologia parannuksia* tapahtuu erityisesti teollisuudessa. Automaation ja robotiikan kehittymisen ansiosta työvoimaa ja energiaa tarvitaan tuotettua yksikköä kohden huomattavasti vähemmän kuin vaikkapa 50 vuotta sitten. Kun tehostamisen käsite tuodaan teollisuudesta palveluihin, se

alkaa merkitä *nopeutettua työntekoa tai kiirettä*. Palvelu edellyttää joka tapauksessa ihmisten läsnäoloa ja ajankäyttöä, jolloin tehokkuus tarkoittaa, että tehdään enemmän ja nopeammin. Mahdollisuutena on joko ”juosta” töissä eli tehdä asioita nopeutetusti ja vähemmillä tauoilla tai tehdä töitä vapaa-ajalla. Usein tehdään molempia. Nykyisessä työelämässä kiireen lisääntyminen on erittäin tavallinen kokemus.

Tehostaminen voi merkitä myös muuttunutta *työn organisointitapaa*: uusia rakenteita, johtamisen muotoja ja prosesseja. Tämä on ollut hyvin keskeistä monissa viime vuosikymmenten työelämän myllerryksissä. Organisaatioista etsitään ja karsitaan tuottamatonta ajankäyttöä tai rakenteita. ”Löysät pois” -ajattelu on näkynyt erityisesti ulkoistamisena ja kilpailuttamisena. Tehostamisen hierarkiat ovat tällöin hyvin näkyviä: kun työt erotellaan ulkoistettaviksi kelpaaviin ja ydintoimintoihin, pysyvät ydinhämmät töissä ja muita toimintoja halpuutetaan kovalla kädellä. Tämä jaottelu on ollut erityisesti kuntien arkipäivää jo pidempään.

Taloudellisen ja organisatorisen muutoksen lisäksi tehostamista voidaan lukea myös laajempaan kulttuurisena ilmiönä. Tehostaminen normina valuu koko elämän, subjektiviteetin ja ruumiillisuuden alueelle. Ihmisiltä odotetaan koko olemassaolon tehostamista – ja koska kyse on myös itsekontrollista, monet odottavat tätä itseltään. Tehokkuus tulee näkyville ja kuuluville siinä tavassa, miten uusliberaalissa maailmassa toimivia ihmisiä kehoitetaan muokkaamaan itsestään muutokseen positiivisesti suhtautuvia, joustavia ja yrittäjähenkisiä kansalaisia.

Tehostamisyhteiskunnassa tehostamisen kohteena on koko ruumis, niin mieli kuin kehokin. Biolääketiede muokkaa tapaa, jolla näemme sopivan kokoiset ja terveet ruumiit, mutta nämä käsitykset eivät suinkaan synny pelkän tieteen vaikutuksesta, vaan tässä yhteiskunnassa, jossa elämme. Kun tehokkuus on koko yhteiskuntaa hallitseva mentaliteetti, on turhaa edes kysyä, tulevatko tehokkaat ruumiit vai tehostettu työelämä ensin: ne ovat saman kolikon eri puolia. On myös selvää, että nämä moninaiset tehostamisen muodot ovat sidottuja niin luokkaan kuin sukupuoleenkin, ja koskettavat siksi ihmisiä erilaisella voimakkuudella.

Tehostamista voidaankin ajatella nyky-yhteiskunnan hallitsevana ja poikkileikkaavana rationaliteettina. Rationaliteetti on vallitseva käsitys siitä, miten asioita on järkevä tehdä ja järjestää, mikä on tavoiteltavaa ja

minkälaiset ajatustavat ikään kuin perustelevat itse itsensä. Mutta vaikka aikakaudella voikin olla hallitseva rationaliteetti, missään yhteiskunnassa ei vallitse yhden rationaliteetin hegemonia. Siksi onkin koetettava ymmärtää yhtä aikaa tehostamisen rationaliteetin yleistä vahvistumista, sen kamppailua muita rationaliteetteja vastaan sekä näiden kilpailevien rationaliteettien asemaa ja laajenemisen paikkoja.

Tehostamisen hallitsevuudesta puhuttaessa on syytä muistaa tehostamisen valikoivuus. Vaikka tehostamisen paine koskettaa tavalla tai toisella kaikkia, toiset ovat huomattavasti paremmin suojattuja siltä kuin toiset. Vaikkapa asiantuntijatyössä on ammattilaisen vapaudet, eikä työntekijä joudu perustelemaan yksittäisiin työsuoritteisiin käytettyjä panostuksia ollenkaan niin tarkkaan kuin perinteisemmissä – tai uusissa – työläisammateissa toimivat ihmiset. Asiantuntijalla on enemmän tilaa muokata ja kehittää omaa työtään, ja vähemmän painetta pukea toimintaansa mitattavien suoritteiden, kvantitatiivisten tavoitteiden ja indikaattoreiden kielelle.

Tehostaminen tänään: uusien käänneitä ja avoimia prosesseja

Tehostamistalous-kirjassa analysoidut kehityskulut ovat avoimia prosesseja, kuten yhteiskunnalliset ilmiöt yleisestikin. Kuusi vuotta sitten jotkut tehostamisen trendit vaikuttivat silti varsin suoraviivaisilta. Uusliberalistiset ajatusmallit olivat muodostuneet kiinteäksi osaksi hallinnon rationaliteettia viimeistään 1990-luvulta alkaen. Yhteiskuntatieteilijän oli helppo omaksua ajatus uusliberalismin loputtomasta jatkumisesta. Tämä siitä huolimatta, että useimmat suhtautuvat uusliberalismiin erittäin kriittisesti, ja ovat hyvin tietoisia yhteiskunnallisten ideologioiden ja käytäntöjen jatkuvasta muuttumisesta.

Viime aikoina on nähty paljon yhteiskunnallisia tapahtumia, joiden ennakointi on ollut vaikeaa, ja joita ei voi millään muotoa pitää myönteinä. Koronapandemia on näkyvin tällainen tapahtuma. Nämä tapahtumat ovat luoneet säröjä uusliberalistiseen tehostamiseen. Säröistä aukeaa kysymys, tulisiko pandemian jälkeistä aikaa ajatella paluuna vai siirtymänä johonkin uuteen. Monet hyvin sitkeältä näyttäneet ilmiöt,

kuten juuri tehostaminen, ovat äkillisesti joustavamman näköisiä, tai ainakin kilpaileville rationaliteeteille on tilaa. Poikkeusaika muistutti siitä, että tehostamisen paineista huolimatta tulevaisuus ei ole ennalta määrätynyt eikä historiallisista jatkuvuuksista voi suoraan päätellä tulevaisuuden ilmiöitä.

Maailma on muuttunut poikkeuksellisen nopeasti: valtion ja markkinoiden välinen suhde elää, ja käsitykset tehostamisen yhteiskunnallisesta hinnasta ja välttämättömän työn merkityksestä näyttävät koronan valossa kovin erilaisilta. Ehkä mekaanisen tehostamisen ja julkisten palveluiden kurinalaistamisen lakipiste on joissakin toiminnoissa jo saavutettu, ja syntyy mahdollisuuksia määritellä suuntaa uudella tavalla?

Vaikka kriisivuodet ovat tuoneet tilaa uudennaisille tavoille ymmärtää jatkuvan kasvun ja tehokkuuden mahdottomuus, jatkuvan tehostamisen vaatimuksia on edelleen valtavasti. Yhteiskuntapolitiikan ja koko elämän tehostaminen saa myös uusia muotoja. Tehostaminen myös edelleen tuntuu herkästi asialta, jolle on tehtävissä kovin vähän: edes hyvä tahto politiikan kentällä ei oikein ulotu organisaatioiden ja elämän arkeen.

Monet vapauttavankin tuntuiset ajatustavat lopulta pyörittävät kapitalistista arvonlisäystä. Tämä musertavalta tuntuva kierre selittyy toki osaksi kapitalismin pyrkimystä laajentua aina uusille alueille. Globalisaatio on tarkoittanut maantieteellistä laajentumista, prekarisoituminen työsuhteisiin ja -oloihin liittyvää haurastumista ja huonontumista. Molemmat voi nähdä merkkeinä kapitalistisen lisäarvon tuotannon leviämisestä uusille alueille.

Tehostaminen tunkee myös vapaa-aikaan, sosiaalisiin suhteisiin, perhejuhliin ja muuhun, joita pidettiin aiemmin ainakin jonkin verran “yksityisinä” ja jopa autonomisina. Tämän trendin jonkinlaisena uutena asteena voi pitää oman ruumiin, tunteiden ja identiteettien markkinoitumista ja samalla oven avauksella sisään astuvaa tehostamista. Enää ei riitä, että tehdään töitä ruumiilla, aivoilla ja pannaan tunteet peliin. Koko elämästä voi tulla arvoa tuottavaa. Kun klikkaamme jotain mieluista linkkiä iltapuhteella, mielihalumme tekevät töitä joidenkin tunteettomien yritysten piikkiin.

Ei siis ole kovin outoa, että kaikenlainen itsestä huolehtiminen ja itsen hoivaaminen sekä niihin liittyvät valtavat itsehoivamarkkinat ovat paisuneet viime aikoina. Itsen hoivaamisen ja ruumiin integriteetin suo-

jelemisen voi nähdä puolustusmekanismina kaikkialle tuntevalle tehostamiselle, ja samaan aikaan ne voivat tuoda tehostamisen iholle ja sen alle. Vaaleanvihreät pillerit istuvat sydämen lyttyyn, kuten alun fiktiivisessä esimerkissä kuvattiin.

Kirjan tehtävä

On tarve päivittää käsityksiä tehostamistaloudesta ja siirtyä rinnakkaisiin, tai riiteleviin, teemoihin sikäli kun ne tuntuvat relevantimmalta. Miltä Tehostamistaloudessa hahmotellut aiheet näyttävät kuusi vuotta myöhemmin? Mitkä kehityskulut tuntuvat uusilta ja kiinnostavilta, ja mitkä taas hiipuvilta? Minkälainen maailma näyttää avautuvan esiin koronapandemian jäljiltä? Miten tämän ajan kriisit vertautuvat sellaisiin kriiseihin kuten 1990-luvun lama, kun katsotaan avautuvia ja sulkeutuvia poliittisia mahdollisuuksia tehostamisen paineen näkökulmasta?

Tästä tarpeesta syntyi *Tehostamisyhteiskunnan jäljet*. Kirja on eräänlainen tematiikan seuranta ja ”tutkimukseen perustuvan puheenvuoron päivitys”: analyttinen katselmus siitä, millaiset tehostamiseen liittyvät teemat tuntuvat tärkeiltä juuri nyt. Toisin sanoen tavoitteenamme ei ole ollut päivittää empiirisiä aineistoja tai tehdä muutenkaan seurantaa perinteisessä mielessä. Kirjoittajilla on pikemmin ollut tilaa vastata kysymykseen, mikä tuntuu juuri nyt olennaiselta tehostamisen politiikan kattoteeman alla. Myös itse kirjoittaja- ja toimittajajoukko on hieman muuttunut edellisestä kirjasta.

Tarkoituksena on myös eksplisiittisesti laajentaa tehostamistalouden analyysia tehostamisyhteiskunnan analyysiksi. Järjestelmä kun ei pyri tehostamaan ainoastaan erillistä talouden sfääriä – sikäli kun sellaista on koskaan ollut olemassakaan – vaan tehostamisesta ovat osallisia monet palvelut, sukupuolen järjestykset ja ruumiillisuuden kulttuurit.

Kirjan nimen toinen osa, jäljet, sisältää useamman merkityksen. Tavoitteenamme on katsoa eteenpäin, ja tämänhetkisessä yhteiskunnallisessa tilanteessa näkyvät tehostamisyhteiskunnan jäljet ja polku jota voi kulkea eteenpäin – sekä lukuisia vaihtoehtoisia polkuja, joita pyrimme tässä valaisemaan. Polkuriippuvuudet sekä institutionaalisesta ja ideologisesta jäykkyydestä seuraavat jatkuvuudet on tunnistettava, jos haluaa

muutosta. Haluamme myös ymmärtää tehostamistalouden seurauksia, tuloksia ja aikaansaannoksia, ”jälkiä ja jätöksiä”. Donna Harawayn (2016) ehdottamalla tavalla katsomme sitä kompostoitumista, missä tehostaminen, yhteiskunnalliset mekanismit ja prosessit, inhimilliset ja ei-inhimilliset toimijat, erilaiset poliittiset, taloudelliset ja tutkimusjärkeilyt kohtaavat toisensa, muhivat ja synnyttävät jotain uutta. Itse olemme tietenkin osa tuota kompostoitumisen tilaa.

Kun keskustelimme kirjan julkaisemisen tehtävästä, myös ajatus ääneen lausumattomien ajatusten kirjaamisesta nousi esiin. On varsin yleinen kokemus, että yhteisöt ja elämänpiirit, usein yhteiskunta laajemminkin, voi suhtautua joihinkin ajatuksiin hengessä ”kaikkihan sen tietävät”. ”Kaikki” tietävät, minkälaisia ongelmia eri toimialoilla esiintyy; ”kaikki” tietävät, minkälaisen paineen kanssa nyky-yhteiskunnassa eletään, ja niin edelleen. Mutta vaikka ”kaikki tietävät”, kukaan ei välttämättä tule sanoneeksi ääneen. Yhteiskuntatieteilijän roolina voi olla tällaisten hiljaisten totuuksien kirjaaminen ja julkilausuminen. Monet tehostamisen piirteet ja ilmenemistavat varmastikin ovat tällaista yleistä tietoa: ilmassa olevaa tyytymättömyyttä ja monenlaisia toimintalogiikoita, joiden tiedetään ohjaavan toimintaa vaikkeivat ne virallisesti niin tee. Silloin voi ottaa tehtäväkseen ääneen pohtimisen.

Dilemmoja ja vastarintaa

Tehostamisen ympärillä toki täytyy käydä jatkuvaa keskustelua siitä, mihin oikeastaan pyritään. Halutaanko parempaa tehostamista vai eroon tehostamisesta? Tehostamisen vaatimus on retorisesti taitavaa, mikä vaikeuttaa kritiikkiä. Eihän kukaan halua tehottomuutta, vaan omilla ehdoillaan ja kiireettömästi toimivia elämänpiirejä, työpaikkoja ja palvelujärjestelmiä. Tehostaminen on poliittinen ja institutionaalinen järjkeilyn muoto, ja muitakin järjkeilyn muotoja tietysti on. Tarvitaan toisenlaisia rationaliteetteja, jotka kertovat miksi jokin toimi on järkevää, arvokasta ja tekemisen arvoista.

Tehostamiseen voidaan suhtautua eri tavoin. Jotkut päätyvät vaatimaan parempaa tehostamista. Erilaisia yhteiskunnallisia hyviä koulutuksesta tasa-arvoon voidaan puolustaa ”strategisesti” vetoamalla siihen, että

ne ovat viime kädessä tehokkaita, kunhan tehokkuus ymmärretään riittävän laajasti. Tämän argumentin mukaan lyhytjänteinen ja muodollisiin kriteereihin nojaava tehostaminen voi päätyä tuottamaan tehottomuutta laajemmasta näkökulmasta katsottuna. Joissakin tilanteissa tehostamista halutaan, mutta sen tavasta ja muodosta voi olla huomattavaa erimielisyyttä. Tämä tarkoittaa myös sitä, että tehostamisen politiikan kriitikko joutuu kysymään itseltään, tulisiko katse suunnata järkevämmin tulkittuun tehostamiseen vai tehostamisen jälkeiseen aikaan? Tehokkuudelle kilpailevien rationaliteettien puolustaminen on sikäli suurisuuntaista, ettei siihen kaikissa käänteissä ole halua.

Kyse ei kuitenkaan ole ainoastaan järjestelmätason valinnoista. Tehostaminen ei ole itsensä tuhoava logiikka jonka voisi ainoastaan korvata toisella ylätasoon logiikalla, vaan kaikki hallinnointi ylläpitää ja synnyttää myös vastarinnan paikkoja.

Helposti käy niin, että tehostamista päädytään pitämään vääjäämättömänä, kohtalonomaisena kehityskulkuna. Tehostamisprosessit eivät kuitenkaan tapahdu itsestään, vaan vasta kun konkreettiset ihmiset toimeenpanevat näitä prosesseja. Toimeenpanijoita on oltava organisaatioiden ja päätöksentekoketjujen kaikilla tasoilla. Ja kääntäen, lukuisilla tasoilla on ihmisiä joilla on mahdollisuus käydä poikkiteloin, kysyä prosessien mielekkyyttä ja pyrkiä kuvaamaan toiminnan tavoitteita aivan toisenlaisin käsittein.

Organisaatiot voivat ylläpitää tai olla ylläpitämättä kriittistä ajattelua ja reflektiota. Virtaviivaistettu organisaatio täyttää vain tehtävänsä, mutta ei siinä sivussa juuri ajattele kollektiivisesti. Tehostamiskonsulttien maailma pyörii konsultokratian voimalla, jossa konsulteille riittää kysyntää kun julkiset organisaatiot on tehostettu äärimmilleen, niistä on tehty ”tyhmiä ja tehottomia” (Kuusela & Ylönen 2013). Kollektiivinen fiksuus auttaa taas kollektiivisessä kriittisessä ajattelussa, mikä johtaa kysymään, miten tällaista fiksuutta varjellaan.

Vastarinta tehostamisprosesseja vastaan on väistämättä muutakin kuin kieltäytymistä. Se edellyttää liittoutumisia ja luovimista hyvin moninaisten kytkösten ja katkosten keskellä. Se edellyttää myös uusien tietolähteiden äärelle menemistä, tyytymättömyyden sanoittamista ja ääneen sanomista, toisin ajattelun mahdollisuutta. Kun tehostamisen yksi ilmenemismuoto on mekaanisen, ”röhkivän” kielen ilmestyminen professio-

naalisen kielen tilalle, on kysyttävä, miten toisenlaista kieltä ylläpidetään. On tärkeää olla jatkuvasti kriittinen käytettyjen käsitteiden suhteen. Eilisen edistykselliset käsitteet voivat olla tämän päivän kaapattuja käsitteitä, jolloin tavoitteiden saavuttamiseksi tarvitaan notkeaa semantiikkaa ja käsitteellistä luovuutta. Toisaalta joskus yksilöä tehostamaan yllyttävä puhe voidaan kääntää alkuperäistä tarkoitustaan vastaan.

Joskus vastarinta on arjen vastarintaa, hiljaista naurua ja mutinaa, ironista etäisyydenottoa ja innostuksen puutetta. Mutta yksilötason kokemus voi olla vastarinnan sijaan murtumista ja sanoittamatonta ahdistusta. Siksi liittoumilla on aina merkitystä. Tämä saa kysymään liittoutumien rakentumisen ehtoja. Ne voivat olla vaikkapa tiloja ja taukoja missä jakaa ajatuksia ja etsiä resonoivia kokemuksia.

Tehostamisen monet muodot ilmaantuvat usein lupauksina, harvemmin käskyinä. Niiden julkilausuttu muoto on tehdä asiat järkevämmiin. Kukapa ei vastustaisi turhaa tuhlausta? Samoin erilaiset yksilölliset pako-reitit ankaraksi käyvästä oravanpyörästä voivat edustaa häilyviä toiveita. Ilma on sakeana lupauksista, eikä niiden seassa navigointi ole helppoa. Lupausten taakse katsominen on sekin vastarintaa. Usein niiden tehtävä kun on myös silottaa vastarintaa kutsumalla ihmiset osallisiksi.

Kirjan artikkelit

Lilli Aini Rokkonen aloittaa kirjan keskustelemalla uushenkisyyden mukanaan kuljettamista postfeministisistä ja uusliberaaleista tendensseistä. Terapeuttisen kulttuurin vaikutuspiirissä kuunnellaan henkiseen kasvuun ohjaavaa podcast-puhetta, joka toistaa samanlaista kaavaa essentialisoidusta sukupuolierosta ja jatkuvasta itsensä parantamisen tarpeesta. Itsevarmuus, tavoitteellisuus, resilienssi ja positiivinen ajattelu, joita puheessa tavoitellaan, ovat myös tapoja, joilla selviytyä uusliberaalissa maailmassa. Uushenkinen puhe ei kuitenkaan ole yhdensuuntaista, vaan se voi myös herätellä kuulijaa pohtimaan sukupuolittuneita valtarakenteita ja vaihtoehtoja elämän tehostamiselle.

Hannele Harjunen havainnoi kehopositiivisuuden idean kaappamista lihaviiden kehojen hyväksymistä ajavasta ihmisoikeusliikkeestä uusliberaaliin kehon tehostamiseen. Kehopositiivisuuskäsitteen esiintulot julkisessa keskustelussa tukevat uusliberaalia terveystietoa, sukupuolittu-

nutta kehoihannetta ja biolääketieteen muovaamaa lihavuusdiskurssia. Mediakeskustelun analyysi osoittaa, että kehopositiivisuuden käsitettä liudennetaan, depolitisoidaan ja jopa käännetään ylösalaisin jättäen huomiotta lihaviin kehojen intersektionaaliset piirteet. Kehopositiivisuuspuheen valtavirtaistuminen tarkoittaa kaikkea muuta kuin lihavuusfobian vähenemistä.

Eeva Jokinen lukee artikkelissaan sairaanhoitopiirien strategioita ja kysyy, mitä läpitunkeva strategiapuhe tekee tasa-arvolle, erityisesti koskien sairaanhoitopiireissä toimivien työntekijöiden työtä ja sen ehtoja. Käy ilmi, että tasa-arvoa ei eksplisiittisesti juuri strategioista löydy, mutta kun vähän keskeyttää ja ihmettelee, teksteistä ja erityisesti kuvista löytyy huikkeita, patriarkaalisia sukupuolikoodauksia ja -kehystyksiä. Strategia-kieli ei näytä olevan menossa pois muodista julkisella sektorilla, eikä siitä tietysti noin vain eroon pääsekään, ja on aivan olennaista, jotta sen ei annettaisi kantaa koodeja, joiden mukaan miehet johtavat ja naiset koskettelevat.

Iiris Lehto kuuntelee sosiaali- ja terveyspalveluissa työskentelevien ihmisten selontekoja siitä, millaista toimijuutta lean-malli, yksi uuden julkisjohtamisen tehostamisyrittä, kutsuu ja rakentaa. Vaikka leanin ajatus siitä, että pitää poistaa turhaa odottelua, asioiden tekemistä moneen kertaan ja purkaa pullonkauloja on periaatteessa hyvä ja kuulostaa järkevältä, käytännössä ”liinaus” usein muuttuu toimijuuden tehostamiseksi ajassa: nopeammin, suuremmalla volyyymilla, kaikkia taitoja ja potentiaaleja jatkuvasti hyödyntäen. Tämä johtaa helposti ylikierteiseen ja väsyttävään työhön. Toisinaan lean kyllä avaisi positiiviseksi koetun kehittämisen paikkoja, mutta tällöin taloudelliset ja hallinnolliset raamit tulevat äkkiä tielle.

Tiina Sotkasiira ja Henna Middeke kirjoittavat turvapaikanhakuprosessin tehostamisesta. Turvapaikanhakijat edustavat ryhmää, jonka elämässä tehostamisen varjopuolek ovat erityisen kouriintuntuvia. Toisaalta tehostamisen valinnat ovat erityisen hyvin näkyvissä: lyhyempiä käsitelyaikoja välitilassa elävillä turvapaikanhakijoille toivovat kaikki, mutta tehostamisen tavasta ja ehdoista on paljonkin erimielisyyttä. Tutkijan ja maallikkoavustajan silmin prosessia seuraavassa autoetnografiassa Sotkasiira ja Middeke osoittavat prosessissa tapahtuvia väärintulkintoja ja virheitä. Maallikkoavustajat paikkaavat järjestelmän aukkoja, kun sitä on tehostettu oikeusturvaa heikentävällä tavalla.

Ismo Björn, Pirjo Pöllänen ja Jarmo Saarti tutkivat tehostamista 2020-luvun yliopiston eetoksena. Johtotehtävissä toimivien ihmisten haastattelujen ja muun aineiston pohjalta kirjoittajat tulkitsevat nyky-yliopistoa järjestelmänä, jossa sivistysyliopiston malli on antanut tilaa innovaatioyliopiston mallille. Toiminnassa korostuvat selkeästi hyödynnettävissä oleva täsmätieto ja siihen liittyvät ohjausmallit. Kirjoittajat analysoivat yliopiston uusia hierarkioita, uramalleja ja johtajuuden muotoja. Tehostettu yliopisto näyttäytyy ristiriitaisena järjestelmänä, jossa yhtä aikaa on käynnissä yhtäältä kilpailu “huipuista” ja toisaalta työn pätkittäisyys ja prekarisaatio.

Emma Lamberg ja Hanna Ylöstalo kirjoittavat tehostamistaloudesta sukupuolittuneena järjestelmänä ja näyttävät, miten feministinen näkökulma tarjoaa reittejä pois talouskeskustelun epäpolitisoinnista. Artikkelinäyttää, miten naisten työtä ja sosiaalista uusintamista aliarvostetaan, hyödynnetään ja tehostetaan. Laajaa dokumentti- ja asiantuntijahaastattelua hyödyntämällä kirjoittajat penkovat erityisesti kahta tapausta: perhevapaaudistusta ja koronakriisiä. Molemmista voidaan nähdä tendenssejä tehostamiseen, joka viime kädessä saattaa johtaa uusintamisen ehtymiseen. Toisaalta koronakriisi voi toimia myös suunnan kääntävänä katkokseksi, jos se saa nostettua esille hoivan ja uusintavan työn arvon.

Johanna Perkiön artikkelissa analysoidaan sosiaaliturvan muutoksia tehokkuuden kontekstissa. Sosiaaliturvaa on eri vaiheissa perusteltu välillä talouteen, välillä ihmisten tarpeisiin painottuvilla argumenteilla. Ikkunana keskusteluihin sosiaaliturvan merkityksestä ja tavoitteista toimii julkinen ja poliittinen keskustelu perustulosta. Arvellaanko perustulon tehostavan talouselämää vapauttamalla ihmisten resurssit käyttöön, vai halutaanko sitä vapauttamaan ihmiset merkityksettömästä työstä? Artikkelinä seuraa näitä keskusteluja usealla vuosikymmenellä. Lopuksi sosiaaliturvan mahdollisuuksia avataan pohtimalla kestävyysmurroksen merkitystä.

Ville Yliaskan artikkelissa vertaillaan poliittisen historian menetelmin reaktioita koronapandemiaan ja 1990-luvun lamaan. Artikkelissä kysytään, miksi rahojen loppuminen tai “lainahanojen sulkeutuminen” hallitsi 30 vuoden takaista kriisin kehystystä, kun nyt kriisipolitiikka on ollut hyvin erilaisin käsittein hahmottunutta. Tältä pohjalta teksti etsii vastausta kysymykseen korona-ajan perinnöstä ja mahdollisista tulevai-

suuksista. Artikkelista piirtyy tarina kehysbudjetoinnin syntymästä ja kuolemasta, mikä avaa kysymyksiä siitä, onko yhden vaikutusvaltaisen tehostamisen muodon aika päättymässä.

Kirjan päättää Teppo Eskelisen artikkeli, jossa hahmotellaan tehostamisen tulevaisuutta kriisin ja paradigmanmuutoksen näkökulmasta. Tekstissä kysytään, millä tavoin taloudellinen paradigma on viime aikoina muuttunut ja muuttumassa, ja miten erilaiset kriisit mahdollistavat paradigmanmuutoksia. Koronapandemia loi mahdollisuuksia poikkeukselliselle politiikalle, joka osittain saattaa jatkua, kun monenlainen tehostaminen alkoikin osoittautua kalliiksi. Toisaalta poikkeusaikojen pakot kohdistuivat eri ihmisryhmiin hyvin epätasaisesti. Talouspolitiikassa on tapahtunut muutoksia keynesiläisempään suuntaan, mutta näiden muutosten pysyvyys ja vaikutus tehostamiseen työn lattiatasolla tai kunnissa toteutettavaan hyvinvointivaltion perustaan on vielä täysin auki.

Lähteet

- Airio, E. (2022) *Metsässä juoksee nainen*. Helsinki: Gummerrus.
- Haraway, D. (2016) *Staying with the trouble. Making Kin in the Chthulucene*. Durham & London: Duke University Press.
- Eskelinen, T., Harjunen, H., Hirvonen, H. & Jokinen, E. (2017) *Tehostamistalous*. Jyväskylä: Sophi.
- Kuusela, H. & Ylönen, M. (2013) *Konsulttidemokratia. Miten valtiosta tehdään tyhmä ja tehoton?* Helsinki: Gaudeamus.